

Virksomhedens sociale ansvar som forsikringsobjekt

af Advokat **Leif Fr. Arnesen**, administrerende direktør for Dansk Mentalhygiejne Center

I NFT nr. 1/1998 redegør socialminister Karen Jespersen for ministeriets initiativer på dette område, herunder igangsættelsen af kampagnen "Det angår os alle" i januar 1994.

I nærværende artikel vil der blive givet et konkret eksempel på, hvorledes mange offentlige og private virksomheder har grebet nogle af problemerne an uden det offentliges indblanding eller tilskyndelse – ved for egne midler at betale for bistand til de af sine medarbejdere, hvis arbejdsevne er påvirket negativt f.eks. af sociale begivenheder. Betalingen sker efter et abonnementsystem, altså fast pris uanset antallet af henvendelser, men med begrænsning af ydelsernes omfang.

Leif Fr. Arnesen

Et socialt ansvar

Forinden disse eksempler gives bør man nok præcisere, hvad et socialt ansvar kan bestå af. Det kan bestå af ansvaret for, at opgaven bliver udført, det kan bestå af ansvaret for finansieringen, og endelig kan det bestå af ansvaret for fremstillingen eller produktionen af sociale ydelser.

Det første spørgsmål om ansvaret for opgavens udførelse er afspejlet i international sammenhæng, hvor topmødet i København i 1995 og konferencen i 1997 begge drejede sig om dette emne.

I Danmark syntes debatten dog primært at omhandle private virksomheders rolle i forebyggelse mod marginalisering og udstødning af personer fra arbejdsmarkedet.

Teoretiske indfaldsvinkler

Desværre lider den danske debat af, at begrebet "Virksomhedernes sociale medansvar" tillægges forskellig betydning, afhængig af det politiske og teoretiske udgangspunkt, som debatørerne har. De teoretiske indfaldsvinkler kan sammenfattes i 3 hovedgrupper.

Den økonomiske teori, hvor debatøren tror, at virksomhedernes opgave alene er at tjene flest mulige penge til gavn for virksomhed, medarbejdere og samfund.

Den organisationsprægede, hvor social ansvarlighed overfor sine medarbejdere ses som en investering. At øge et velbefindende, højne korpsånd, mindske fejl og fravær samt ikke mindst fremme PR-værdi ved at fremstå som social ansvarlig, er faktorer, der alle taler i samme retning.

Endelig taler velfærdsteoretikerne om et socialt ansvar på linie med stat og samfund. Ansvarret går altså ud over egne medarbejders trivsel og ind i den samfundsmæssige udvikling i bred forstand.¹

Det ses heraf, at en diskussion om indholdet i "Virksomhedernes sociale medansvar" meget let bliver vanskelig, med mindre man gør sig klart, hvilke scenarier man drøfter, og hvad man forventer af de udøvende aktører, samt ikke mindst hvilke motiver og interesser de varetager.

Pragmatiske opdelinger

Man kan imidlertid også anlægge mere pragmatiske opdelinger, nemlig ved at sondre mellem interne og eksterne sociale opgaver, samt mellem forebyggende og afhjælpende foranstaltninger.

Kombineres disse sondringer, fremkommer følgende fire hovedgrupper:

- Internt forebyggende socialt ansvar med opgaver indenfor fysisk og psykisk arbejdsmiljø f.eks. generelle personalepolitiske tiltag mod samtlige medarbejdere.
- Internt afhjælpende socialt ansvar f.eks. med bistand til omplacering af medarbejdere, hjælp til nedslidte og sygdomsramte, bistand til misbrugsafvænnning og hurtig indsats ved medarbejdernes nedsatte arbejdsevne som følge af kriser i arbejdsliv eller privatliv.
- Eksternt forebyggende socialt ansvar med tilbud om praktikpladser, lokal sponsoring af sociale aktiviteter samt fastholdelse af tabgivende lokalafdelinger i koncernen.
- Eksternt afhjælpende socialt ansvar med fremskaffelse af særlige job til langtidsledige eller handicappede; altså tilbud om integration af personer i virksomheden på særlige vilkår eller under særlige hensyn. Det fremgår – ikke uventet – af flere danske

undersøgelser, at virksomhedernes interesse for området er gradvis aftagende fra 1 til 4.

Det, der bør påkalde sig opmærksomhed, er, at interessen for både 1 og 2 er stærkt stigende, samt at forskellen i interessen mellem 1 og 2 tilsyneladende er ved at blive minimeret, hvilket artiklen i det følgende skal omhandle.

Kundeundersøgelse

Blandt de 4 ovenfor nævnte udgangspunkter for debatten ser organisationsteorien ud til at have fået mest vind i sejlene, hvilket en undersøgelse foretaget blandt DMC's kunder i 1996 understøtter.

I undersøgelsen deltog 35 virksomheder, som alle har givet deres medarbejdere mulighed for gratis og anonymt at rette henvendelse til DMC, såfremt man selv mener at have problemer indenfor psykologisk, psykiatrisk, juridisk, økonomisk samt alment socialt betonede problemstillinger.

Den rådsøgende modtager derefter bistand af højt uddannede specialister indenfor de nævnte fagområder om nødvendigt indenfor 24 timer efter første telefonopkald.

Betingelsen for at kunne modtage denne bistand er alene, at man selv anser ens egen arbejdspræstation for påvirket af problemet.

De til undersøgelsen knyttede virksomheder blev derefter forelagt følgende to udsagn:

- Udgifterne til DMC er mindre end besparelserne ved fravær m.v.
- Den personalepolitiske betydning af DMC-ordningen er stor.

Svarene fremgår af de viste søjler i figur 1 og figur 2.

Det fremgår heraf, at selv om ordningen vurderes som bedre end omkostningsneutral, er det den personalepolitiske effekt, der synes at være den største gevinst.

Figur 1. Udgifterne til DMC er mindre end besparelserne ved fravær m.v.

Figur 2. Den personalepolitiske betydning af DMC-ordningen er stor

Medarbejder behov

Et andet interessant fænomen er, at der tilsyneladende ikke er hold i den almindelige antagelse af, at medarbejdernes (eller ledernes) incitamenter til at udvise social forståelse er aftagende over for marginaliserede eller særlig trængte grupper på den enkelte arbejdsplads, i forhold til når der tales om social ansvarlighed over for den brede medarbejderstab.

Dette ses af, at tilbuddet gives alle, og at virksomheden ikke har indflydelse på udvælgelsen af de rådsøgende, eller arten af den bistand, der gives.

Der er altså ikke mindre forståelse overfor personer med særlige "unormale" problemer, end for personer med almindelige "normale" problemer.

Udsagnet bekræftes endvidere af, at mere

end 100 offentlige og private virksomheder har knyttet sig til DMC's ordning om bistand indenfor førnævnte områder, uden at en eneste af forretningsmæssige eller ideologiske bevæggrunde i øvrigt har anmodet om indskrænkning i muligheden for at kunne henvende sig, eller i øvrigt stillet krav om differentiering p.g.a. f.eks. anciennitet eller lignende i virksomheden. Man anser det således for et klart gode, at henvendelsesårsagerne fordeler sig efter faktisk behov hos den enkelte, og ikke efter sandsynligheden for, om få eller mange kan tænkes at få brug for hele spektret af bistand. Fordelingen af problemer med dette helt bredspektrede udgangspunkt kan ses på figur 3.

Med en gennemsnitlig årlig ekspansion på 25% – 30% har dette forsikringsprincip internt i virksomhederne vist sig at være så attraktivt både i private og på offentlige ar-

Figur 3. Problemtyper 1997 alle.

bejdspladser, at det har kunnet etableres, produktudvikles og være konkurrencedygtigt uden iværksættertilskud, støtteordninger og lignende, og endda til trods for, at dele af pakken lovgivningsmæssigt i princippet står til alle borgers rådighed.

I en sag, hvor alle ifølge socialministerens tidligere nævnte artikel i nærværende blad, er vindere, og der således ikke er tabere, kan det undre, at der ikke for længst er skabt klarhed over de skattemæssige aspekter på dette område.

Årsagen skal formentlig søges i et ligestillingsprincip eller retfærdighedsprincip, hvor udgangspunktet for social omsorg er det, at hvad ikke alle kan få skal ingen have (gratis).

Det er formentlig enten politikernes manglende vilje til at sætte sig ud over tidligere doktriners mangelfuldhed, eller også er det hensynet til systemets skrøbelighed, der er den afgørende hæmsko for, at udviklingen ikke får lov til at fortsætte mod det mål, hvor alle – både i og udenfor arbejdspladserne – bliver vindere, og de højst plagede skatteborgere i verden samtidig oplever den forbedring indenfor sundhedssektoren, som med stadig større styrke trænger sig på.

Private eller offentlige udbydere af service ydelser

Det offentlige

Såfremt man ser spørgsmålet i en bredere sammenhæng, altså ikke kun hvor der er tale om sociale og sundhedsmæssige ydelser til ansatte medarbejdere, men til hele befolkningen, er der i Danmark langvarig tradition for, at opgaverne løses gennem den såkaldte "integreerede" model. Denne er karakteriseret ved at ydelserne styres og produceres af det offentlige. Dette betyder, at det er (amts)kommunal-bestyrelsen, der udgør den politiske ledelse samtidig med, at den administrative ledelse foregår via amtsgårdene og rådhusene til de producerende institutioner så

som sygehusene. Der er således tale om en meget høj grad af selvforsyning, som man kun fraviger i meget specielle forhold.

Denne model indebærer et betydeligt politisk og administrativt kontrolproblem. Dette er forårsaget af, at der er en skæv fordeling mellem informationerne om forholdet mellem faktiske og mulige omkostninger og faktisk og mulig kvalitet. Endvidere gør denne monopolstatus det særdeles vanskeligt for politikere og embedsmænd at gennemskue, kontrollere og påvirke produktionen. Denne kendsgerning afføder endvidere den ulempe, som i særlig grad ses i den danske debat i disse måneder, at de egentlige efterspørgere, som burde være borgerne (skatteyderne) har meget begrænset gennemslagskraft, fordi deres repræsentanter – politikere – samtidig repræsenterer producenterne – administrationen. Der er således et stort slip mellem systemets udbydere og de reelle efterspørgere. Dette faktum er ikke noget ukendt fænomen i Europa, selv om det må konstateres, at Danmark er førende, hvad angår mangel på alternative muligheder, og problemet bliver ikke mindre af, at Danmark er førende producent af konsum indenfor social- og sundhedssektoren, kun tæt forfulgt af Sverige.²

Såfremt man skal bryde med denne integrerede model og lade private leverandører få plads på markedet, skal disse opfylde følgende 3 betingelser:

- Den politiske kontrol skal gerne forøges.
- Prisen herfor skal helst være mindre end den nuværende.
- Der skal helst kunne fremvises en højere kvalitet.

Som antydnet ovenfor er den hierarkiske model plaget af en asymmetrisk informationsmængde. Dette er forårsaget af, at det politiske system via sine embedsmænd selv er producenter af de pågældende ydelser, hvorfor man ofte har det indtryk, at mange politikere accepterer, at produktionen er selv-

regulerende. Dette har med al tydelighed kunnet aflæses i den seneste danske debat om sygehusvæsenet, hvor selv forsigtig politisk indblanding i detailspørgsmål har lidt en krank skæbne.

Private leverandører

Såfremt man udbød opgaverne i kontrakter, ville det politiske system blive tvunget til at tage stilling til de væsentlige spørgsmål om ydelsens mængde, pris og kvalitet. Den nuværende manglende valgmulighed mellem alternativer gør det næsten umuligt at vide, om den nuværende (offentlige) producent har optimeret sine ydelser på ovennævnte områder. Dette forudsætter naturligvis flere udbydere for at kunne skabe reel konkurrence, men vil til gengæld øge mulighederne for at kunne tilbyde borgerne reelle valgmuligheder. Det skal her præciseres, at udlicitering ikke behøver at medføre privatisering af udformerollen, idet denne fortsat kan ligge i det politiske system, der fastsætter omfang og kvalitet af den ønskede ydelse, ligesom finansieringen fortsat kan finde sted via skatterne.

Det kunne naturligvis indvendes, at det på dette område er vanskeligt at nedfælde alt i kontrakter, og at profithensyn derfor ville udhule kvaliteten. Forekomsten af en vis stabilitet og et tidsperspektiv indenfor dette område burde medføre, at producenterne ikke hopper over, hvor gærdet er lavest. Det må endvidere erindres, at det nuværende alternativ jo er, at man ikke kan fravælge en entreprenør i den hierarkiske model.

Prisfastsættelse

Med hensyn til prisfastsættelse anføres det ofte, at det er umoralsk at blande indtjeningshensyn ind i offentlige opgavers varetagelse. Man syntes her ofte at se bort fra, at privatøkonomiske hensyn ligeledes indgår i den traditionelle offentlige opgavevaretagelse. Det

er således direkte forkert at antage, at den offentlige sektors service produceres under iagttagelse af alle andre hensyn end økonomiske. Denne fatale misforståelse medfører ligeledes ofte, at man anser et forøget budget som ensbetydende med en forøget produktivitet. De nuværende monopol- og produktionsvilkår gør det imidlertid langt fra sikkert, at ydelsens mængde og kvalitet påvirkes af større bevillinger.

Kvalitetsstyring

Som antydnet ovenfor er kvalitetsstyring måske det største problem i denne diskussion. For det første må man imidlertid erindre sig, at der i det eksisterende system er meget væsentlige problemer i det offentlige mål- og resultatstyringssystem, som det har været forsøgt praktiseret i de senere år. Svaghederne ligger naturligvis i, at politikerne i disse situationer skal kritisere deres eget embedssystem. Når det alligevel forsøges af politikerne, bliver disse notorisk mødt med den forklaring, at den manglende kvalitet skyldes mangel på bevillinger. Denne argumentation vil en privat udbyder ikke kunne anføre, idet både politikere og udbydere fra starten vil være tvunget til at fastlægge omfanget og indholdet af de ydelser, der er udbudt til produktion. Hertil kommer, at en privat producent vil være langt mere sårbar overfor uregelmæssigheder og kritik end det offentlige system. Se f.eks. det seneste eksempel med det ISS drevne plejehjem i Sverige, hvor et begrænset problem gav et voldsomt fald i aktiekurserne.

Konklusion

Sammenfattende kan det siges, at både hensynet til økonomi, kvalitet og politisk styrbarhed tilsiger, at man også i Danmark bør forsøge sig med alternative organisationsformer. Dette bekræftes endvidere af erfaringer fra andre

europæiske lande. Socialministerens nødråb til de private virksomheder om at påtage sig et medansvar for det sociale velfærdssystem er måske ligeledes en erkendelse af, at nye veje må afprøves fordomsfrit.

Noter

1. Helle Holt. "Hvem løser opgaverne i fremtidens velfærdssamfund?" Udgivet af Socialforskningsinstituttet 97:11 side 209 ff.
2. Peter Munk Christiansen. "Hvem løser opgaverne i fremtidens velfærdssamfund?" Udgivet af Socialforskningsinstituttet 97:11 side 63 ff.